

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Рівне – 2017

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Шугаєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м.Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2017 р.

ISSN 2519-1942

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 червня 2016 р.)

**Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.**

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК. 94: 327(477)«08,17»

Тетяна Карпухіна

ЗАРОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

У статті описано процес зародження і становлення дипломатичної системи Київської Русі на прикладі правління перших князів династії Рюриковичів. Висвітлено аналіз русько-візантійських договорів.

Історія розвитку дипломатії Київської Русі досліджувалася і досліджується багатьма істориками.

Ключові слова: Міжнародне право, Київська Русь, князі, кочівники, договори, угоди.

The article describes the process the origin and development to the diplomatic system of the Kievan Rus on the example of the reign of the first princes of the Rurik dynasty. Describes the analysis treaties of Byzantine Empire's and Kievan Rus.

Key words: international law, Kievan Rus, prince, nomads, contract, agreement, treaty, pact, compact, convention, instrument, covenant.

The urgency of the topic is obvious in view of the lack of a comprehensive and systematic study of the political and administrative structure of the Kyiv Rus of the IX - the beginning of the XII century, the historiographical assessment of the contribution of scientists to the study of this problem, and also in connection with the need to rethink some scientific provisions and overcome the gaps already investigated array of factual and theoretical material. The political and administrative structure of Kievan Rus was the factor that united into a single whole different parts of it. From the way in which the political and administrative system of the country was built, and most importantly, what factors were its basis, the power and stability of the state, its peculiarities as a political organization and concrete manifestations of activity depended to a great extent

The history of the diplomacy of Kiiv Rus was studied and researched by many historians.

Of course, this source overviews it is impossible to characterize unambiguously. Therefore, the sources are analyzed in accordance with the specific diplomatic subjects, and the nature of the analysis depends on the degree of knowledge and purity of the source.

Until the sixth century belong the first attempts of the Empire to put himself at the service of the military power of the Slavic tribal unions, retreating from the Slavic mercenary troops and the Slavic frontier settlements from the attacks of the Avars, and later the Bulgarians. Hired in the Imperial army, the Slavic groups began with the sixth century common.

So, as a result of intense negotiations took place the signing of the Rus-Byzantine Treaty which was a Treaty of «peace and love» between the two countries and opened a new page in the relations between them. A local truce with the Byzantine power in the first half of the IX century. The truce under the walls of Constantinople and, finally, the first inter-state oral agreement - these are the stages of development of diplomatic relations of Rus and Byzantium in IX century.

В статье описано зарождение дипломатической системы Киевской Руси на примере правления первых князей династии Рюриковичей. Высветлен анализ русско-византийских договоров История развития дипломатии Киевской Руси изучается многими историками.

Ключевые слова: Международное право, Киевская Русь, князи, кочевники, договоры.

Актуальність теми очевидна із огляду на відсутність комплексного та системного дослідження політико-адміністративного устрою Київської Русі IX – початку XII ст., історіографічної оцінки внеску науковців у вивчення даної проблеми, а також у зв'язку з потребою переосмислення деяких наукових положень та подолання пробілів у вже дослідженому масиві фактичного і теоретичного матеріалу.

Політико-адміністративний устрій Київської Русі був тим чинником, що з'єднував у єдине ціле різні її частини. Від того, яким чином була побудована політико-адміністративна система країни, а головне, які фактори лежали в її основі, у великій мірі залежали міць та стійкість держави, її особливості як політичної організації та конкретні прояви діяльності останньої. Комплексне дослідження політико-адміністративного устрою Київської Русі, який висвітлювався науковцями досить фрагментарно, дає змогу виявити причини хиткості її політичної системи, через які вона так і не

стала міцною централізованою державою, дозволяє глибше пізнати її сутність як політичного організму, а також шляхом наведення історичних паралелей чіткіше побачити деякі з тих «вічних» чинників, які визначали злети та падіння в еволюції української державності.

«Кожному історичному типу класового суспільства», - наголошується в курсі «Міжнародного права», відповідає свій тип держави і права. Це стосується і міжнародного права, зародження якого безпосередньо пов'язано з виникненням держави і здійсненням їх зовнішніх функцій. Точно так само і зародження давньоруської дипломатії слід розглядати в органічному зв'язку з розвитком державності того часу, а також зі становленням міжнародної дипломатичної практики раннього середньовіччя.

Перш за все, утримання дипломатичних переговорів і дипломатичних угод, розширення кола і ступінь значущості піднімаються в них політичних питань; залучення в сферу дипломатичної активності Русі все більшої кількості держав і народів; генезис форм дипломатичних переговорів і угод, розвиток супроводжуваних їх процедур, обрядів, що відображають певною мірою як зміст, так і форму переговорів і угод; зародження і розвиток посольської служби як такої, тобто перетворення посольств в постійний інструмент зовнішньополітичної діяльності давньоруської держави, зміна характеру складу посольств, а також їх представництва, складання перших постійних «кадрів» посольської служби.

Історія розвитку дипломатії Стародавньої Русі досліджувалася і досліджується багатьма істориками, лінгвістами. Подіям 860 р. - першому нападу русичів на Константинополь і пішли за ним дипломатичним переговорам русів з греками – присвячені спеціальні роботи вітчизняних дореволюційних вчених А. Пападопуло - Керемевса, Х.М. Лопарева, В.Г. Василівського, західного історика А.А. Васильєва, який хоча і вважав, що під Константинополем з'явилася «варязька» Русь, але всю канву подій виклав з науковою скрупульозністю.

Руському посольству в Константинополь і імперію франків у 838-839 рр.. приділив увагу історик А. Рязановский, доводить, як і деякі вітчизняні вчені, приналежність посольства слов'янському Київській державі. Відносинам Русі з Візантією, договорами Русі з греками 907, 911, 944, 971 рр.. присвячені в XIX ст. спеціальні роботи Н.А. Лаврівський, І.І. Срезневський, В.В. Сокольський, О. Дмитрієв; на початку XX ст. - А.В. Лонгінов, Д.М. Мейчик та ін

Відносини Стародавньої Русі зі Сходом і деякі аспекти давньоруської зовнішньої політики в цьому регіоні досліджували дореволюційні сходовознавці Б.А. Дорн, В.В. Григор'єв, А.Я. Гаркаві, а також радянські історики В.В. Бартольд, Б.М. Захoder, О.Ю. Якубовський, В.М. Бейліс, М.І. Артамонов та ін

Організації давньоруської дипломатії присвячені невеликі розділи в працях радянських істориків міжнародного права Ф.І. Кожевников, Д. Б. Левіна та інших, а також в узагальнюючому праці «Курс міжнародного права». Важливе значення для досліджуваної теми мають праці західних візантиністів К. Неймана, Ф. Дельгера, Д. Оболенського і Д. Мілляра [15; 11].

В історіографії, як вітчизняної, так і зарубіжної, лише дві роботи присвячені комплексному дослідженню всіх тих аспектів в історії стародавньої Русі, що розглядаються як свідчення поступального розвитку руської дипломатичної служби, - це монографії М.В. Левченко і В.Т. Пашуто. Все коло джерел добре відомий фахівцям, неодноразово використовувався ними, в тому числі і при аналізі зовнішньополітичних та окремих дипломатичних аспектів історії давньої Русі [15; 10].

Дані про перших дипломатичних контактах слов'яно - русів у VII-IX ст. міститься в житіях святих грецьких Стефана Сузького і Георгія Амастридського. Про посольських контактах Русі з Візантією і Фракийської імперією в 838 -839 рр.. є лише короткий запис у Бертинській хроніці.

«Свій» коло джерел у таких зовнішньополітичних і дипломатичних сюжетів, як похід Русі на Константинополь у 860 р., що пішли за ним російсько-візантійські переговори і русько - візантійський мирний договір. Це відомі проповіді константинопольського патріарха Фотія, його «Окружне послання» східним архієпископам і твори, що належать перу біографа патріарха Ігнатія Микити пафлагонськими і венеціанського хроніста Іоанна Диякона. Сюди ж відноситься і пам'ятник агіографічної літератури «Слово на положення ризи Богородиці у Влахернах», в якому, на думку ряду вчених, також йдеться про події 860 р. короткі згадки про ці ж події містяться в працях продовжувача Феофана, і зокрема у праці «життя імператора Василя», дані події знайшли відображення у грецьких хроніках Симеона Логофета і продовжувача Георгія Амартола, пізніших хроніках Скілізи і Зонари, в літописах. Як бачимо, коло джерел лише по цій темі досить широка, хоча в більшості своїй кожне з повідомлень дуже коротко, фрагментарно.

Дослідження русько-угорської угоди кінця IX ст. зроблено на підставі паралельного аналізу опублікованої російською мовою В.П. Шушаріна частини угорської анонімної хроніки XI ст. і відомостей «Повісті временних літ».

Джерелами з історії русько - візантійської війни 941-944 рр.. є грецьке житіє Василя Нового, повідомлення Кременського єпископа Ліутпранд, чий звіт про посольство до Константинополя містить

свідчення про напад російської рати на Візантію, ряд грецьких хронік, але в основному - дані «Повісті минулих літ», яка містить оригінальне опис русько - візантійських переговорів на Дунаї, історію обміну посольствами між Руссю і Візантією і текст русько - візантійського договору 944 [15;12] р.

Деякі зі згаданих подій знайшли багаторазове повторення у візантійських хроніках - Симеона Логофета, продовжувача Георгія Амартола, Скилиці, Зонари та інших у літописних зведеннях, висхідних до найдавніших літописних традицій, таких, як «Новгородський перший літопис старшого і молодшого ізводів», «Літописець Переяславля – Суздальського», «Троїцький літопис», та деяких інших. Це зажадало паралельного аналізу російських літописних текстів і відомостей візантійських хронік і інших повідомлень візантійських і західних авторів.

Зрозуміло, такий джерелознавчий калейдоскоп неможливо охарактеризувати однозначно. Тому джерела аналізуються відповідно до конкретних дипломатичними сюжетами, а характер аналізу залежить від ступеня вивченості та доброякісності джерела [15;14].

Зародження давньоруської дипломатії VI-IX ст. Перші звістки про дипломатичній практиці східних слов'ян відносяться до V-VI ст. н.е. і містяться у візантійських джерелах. Ця практика зароджувалася в ході тривалого протиборства племінних союзів склавинів і антів з Візантійською імперією. візантійські автори повідомляють про постійні набіги склавинів і антів на володіння імперії в V-VI ст. про почався потужному тиску склавинського світу на Балкани з початку VI ст. У Прокопія Кесарійського є відомості про рейди антів у Фракію, про регулярні вторгнення склавинів і антів за Дунай і про тяжке становище балканських володінь Візантії. Починаючи з 527 р., за даними Прокопія, склавини й анти регулярно здійснювали набіги на володіння імперії, переходили Дунай, спустошували Іллірік, захоплювали жителів у полон. Під час слов'яно-візантійської війни 550 - 551 рр.. слов'яни підступили до Константинополя. В кінці VI ст. вони зробили кілька спроб оволодіти візантійської столицею [17;5].

До VI ст. відносяться і перші спроби імперії поставити собі на службу військову міць слов'янських племінних союзів, відгородитися за допомогою слов'янських найманих загонів і слов'янських прикордонних поселень від натиску аварів, а пізніше і болгар. Наймали у імператорську армію слов'янських загонів став з VI ст. звичайною справою.

До VI-VII ст. відносяться і відомості про дипломатичні контакти слов'янських племінних союзів між собою і з іншими народами. Прокопій Кесарійський повідомляє про спільні дії проти імперії антів і склавинів.

У VI ст. у взаєминах слов'ян з імперією простежується ще одна характерна риса: виплата антам великих грошових сум і надання їм права розселитися в межах імперії в обмін на зобов'язання дотримуватися світ і продіводействовать набігам кочівників. [17;5]

Перші відомості про дипломатичній практиці древніх русичів відносяться до кінця VIII - першої третини IX ст. і дійшли до нас у двох житіях - Стефана Сурозького і Георгія Амастрідського, пам'ятниках візантійської агіографічної літератури. У них знайшли відображення факти нападу русів на візантійські володіння, розташовані вздовж Чорноморського узбережжя, і подальші переговори русів з греками [1;34].

Звертає на себе увагу умова про повернення полонених - одне з найдавніших в дипломатичній практиці всіх народів, в тому числі і антів.

У VII-X ст. обмін та викуп полонених як одна з умов або єдина умова мирних угод неодноразово зустрічалися в практиці дипломатичних відносин Візантії з Персією, Арабським халіфатом і арабськими еміратами, Болгарією, уграми, з Руссю. Ця практика тривала й у X ст.

У XI ст. умова про обмін полоненими двічі входило в мирні міждержавні договори Візантії і Болгарією. У 814 р. воно стало складовою частиною угоди, укладеної Левом V з болгарським ханом Оморгатом, а в 893 р. стало однією з умов миру, укладеного між Левом VI і Симеоном. Перше ж велике зіткнення імперії з уграми в 934 р. закінчилося тим, що візантійське посольство звернулося до них з проханням припинити військові дії і зробити обмін полоненими. У X ст. цей пункт включався в договори Русі з греками.

Іншим свідченням дипломатичної практики русів є згадка в «Житії св. Георгія Амастрідського «про переговори з греками під час нападу русичів на головне місто Пафлагонії - Амастриду. Русичі, не наважившись напасти на Константинополь, почали розорення візантійських володінь від Пропонтиди, тобто від входу в Босфор на схід і завдали удару по Малоазіатським узбережжя чорного моря. Пафлагонія з головним центром Амастриду, куди приходили купці з усього світу.

Є.Є. Голубинський вважав, що в Амастриду був укладений «союз миру й дружби». Однак такий договір укладався не в ході локальних військових дій чи прикордонних інцидентів, а в результаті великих міждержавних зіткнень. Завершуючи, як правило, смугу військового протиборства, він встановлював мирні або навіть союзні відносини між державами. Ми ж маємо справу з договором, в якому були такі умови угоди: по-перше, звільнення полонених, по-друге, «збереження поваги до

храмів», тобто припинення розграбування православних церков і монастирів, по-третє, «вільність і свобода християнам». У результаті переговорів: російські припиняють образа святинь і не чіпають більш «божественних скарбів».

Наступною помітною віхою у розвитку давньоруської дипломатії стало російське посольство в 838-839 рр.. до Константинополя до візантійського імператора Феофіла (829-942 рр..) та у столицю Франкської держави - до Людовика Благочестивого. відомості про це містяться в Бертинській хроніці, що належить перу єпископа Пруденція. У 839 р. при дворі франкського імператора з'явилися послы візантійського імператора Феофіла - єпископ Феодосій Халкідонський і Спафарий Феофан. Разом з візантійцями у Ингельгейм прибули руські послы, які поверталися на батьківщину з Константинополя. Візантійські послы привезли Людовіку подарунки і особисте послання імператора Феофіла, в якому той пропонував підтвердити відносини «миру і любові» між двома країнами. 18 травня 839 р. візантійське посольство було урочисто прийнято в Ингельгеймі. Далі Пруденція повідомляє: «Послав він (Феофіл) з ними (послами) також якихось людей, які говорили, що їх (народ) зуть зростав (Rhos), і яких, як вони говорили, їхній цар, на ім'я Хакан (Chacanus) відправив до нього (Феофіла) заради дружби «.

Які історичні умови появи руського посольства у Візантії? Це був час, коли імператор Феофіл вів боротьбу з Арабським халіфатом і звернувся по допомогу до країн Європи, вперше висунув ідею хрестового походу проти мусульманського світу. У 837-838 рр.. візантійське військо зазнало ряд поразок у Малій Азії, і виникла загроза арабського удару безпосередньо по Константинополю. На півночі хазари звернулися до Візантії з проханням побудувати на Дону військову фортецю, щоб перешкодити просуванню нових кочових орд - угрів або відтіснили їх печенігів, а можливо, побоюючись тиску з боку Наддніпрянської Русі, яка своїми морськими і сухопутними набігами до кінці VII – першої третини IX в. турбувала кордону і Візантії та Хозарії.

Таким чином, руське посольство з'являється у Візантії саме в той момент, коли в Причорномор'ї зав'язується складний міжнародний вузол. Візантія прагне в цих умовах зберегти і зміцнити свій вплив на північних берегах Чорного моря і заручитися підтримкою західних сусідів у боротьбі з арабами. Саме до цього часу відносяться її посольства у Венецію, Іспанію, до франків. Тому всі версії про випадковий характер руського посольства представляються нам невиправданими.

Знаменно, що руські послы з'явилися в Ингельгеймі разом з офіційним посольством імператора Феофіла, яке переслідувало досить відповідальну мета - підтвердити з франками «мир і любов» перед обличчям зростаючої арабської небезпеки.

Посольство русів виконувало балі обмежену завдання - увійти в дружні відносини з Візантійською імперією. Таке посольство могло виконувати і наглядові функції. Мабуть, перебування російського посольства в землях франків також проходило під знаком встановлення Руссю відносин «дружби» з франкським двором. Не виключено, що метою посольства був збір певної інформації для правильної політичної орієнтації Русі, що шукала зовнішньополітичних контактів.

У Візантії посольство зустріли доброзичливо, тому що встановлення дружніх відносин з Руссю відповідало цілям імперії.

Здійснення у Візантію першого руського посольства і його поява в землях франків знаменує собою новий етап у становленні давньоруської державності [18;50].

Похід на Константинополь у 860 р. і «дипломатичне визнання» Київської Русі У 860 р. у Східній Європі відбулася подія, взбудоражившее сучасників від Константинополя до Риму та залишило помітний слід у візантійських хроніках, церковних джерелах, урядовому листуванні. Пізніше воно відбулося і в «Повісті минулих літ».

Рано вранці 18 червня 860 р. Константинополь несподівано піддався атаці лютою руського війська. Руси підійшли з боку моря, висадилися біля самих стін візантійської столиці.

Відомості про напад русів на Константинополь містяться у двох проповідях патріарха Фотія, у «Життя святого Ігнатія - патріарха», написаного Микитою пафлагонськими, в церковно - літературній пам'ятці «Слово на положення ризи Богородиці у Влахернах», В листі римського папи Миколи I візантійського імператора Михайла III від 28 вересня 865 р.

Напад русів на Константинополь припав на час вельми важке для Візантійської імперії, коли араби тіснили її з Заходу і Сходу.

Незадовго перед російським навалом, навесні 860 р. імператор Михайло II I повів з Константинополя в Малу Азію 40 - тисячне військо назустріч ворогу. У той же час грецький флот пішов на Крит на боротьбу з піратами. Столиця виявилася практично беззахисною [18;34].

Неспокійно було в 860 р. і всередині імперії. В кінці 50-х рр.. знову загострилася війна з павликяни. Влаштувавшись у Західній Вірменії, вони підтримали в 860 р. наступ арабів у Малій Азії.

Таким чином, момент нападу був вибраний настільки вдало, що природно виникає думка про збір русичами військової та політичної інформації.

Але повернемося до подій 18 червня, коли руси обклали Константинополь. Їхні судна підходили з боку бухти Золотий ріг, а війська – з боку фортеці Ієронім. Залишивши війська на чорній річці, Михайло III з великими труднощами пробрався до обложеного міста і очолив його оборону разом з Фотієм, про що повідомляє група хронік, що примикають до твору Симеона Логофета, в тому числі і «Повість минулих літ».

Здолати «варварів» силою не було ніякої можливості, тому греки благали про мир Богородицю. «Ясно покажи, що град зміцнюється твоєю силою; скільки душ і градусів взято вже варварами, - заклич їх і викупиш, Як її всемогутня, подай же їм і мир міцний жителям граду твого», - волали греки до Богородиці. Отже, не про помсту і перемозі над ворогом молили жителі Константинополя свою заступницю, а про «світ міцному», який, як вони думали, могла дати їм тільки «божественна сила». І мир був отриманий. 25 червня руси раптово стали відходити [18;23].

Договір «миру і любові»

Після відходу русів з - під Константинополя зовнішньополітичне становище імперії аж ніяк не поліпшився. Араби продовжували тиснути візантійські війська. У тому ж 860 р. вони завдали нової поразки військам Михайла III в Малій Азії.

Русь була замирена, але відносини двох країн залишалися нестійкими. В аналогічних відносинах з іншими «варварськими» державами і народами Візантія або протиставляла небезпечному противникові його власних сусідів, або намагалася пов'язати його договором «миру і любові», відкупитися щорічною даниною, або використовувала християнізацію як засіб нейтралізації суперника. Що стосується першої тенденції, то вона, на думку як вітчизняних, так і зарубіжних істориків, стосовно Русі 60-х років IX ст. виразилася в місії Костянтина-Кирила і Мефодія в Хазарію (861 р.). Мета посольства полягала не стільки в місіонерських зусиллях братів, скільки в спробі відродити колишній союз з Хазарією і направити його вістря проти Русі.

Практика укладання договорів «миру і любові» або «миру і дружби», тобто мирних договірних відносин між країнами, сходиться до традицій стародавнього і греко-римського міжнародного права. Численні договори Візантії з Аварським каганатом, Персією, арабами, Болгарським царством, Хозарським каганатом, угорцями показують, що ця думка супроводжувала всім мирним договорам, які або відновлювали перервані війною відносини, або відкривали заново мирний етап у відносинах Візантії з сусідами. Причому в багатьох відомих випадках факт укладання Візантією таких договорів з прикордонними «варварами» означав політичне визнання того чи іншого «варварського» держави, а подальші відносини імперії з них будувалися вже на ґрунті цього основного угоди, яке і порушувалося військовими конфліктами, і відновлювалася, і доповнювалося конкретними торговельними та союзними статтями, династичними угодами [12;34].

При читанні візантійських авторів звертають на себе увагу два факти, які не були повною мірою відзначені попередньої історіографією. У всіх без винятку джерелах повідомляється, по-перше, щодо укладення в той час між Візантією і Руссю не кількох, а одного дипломатичного угоди і, по-друге, про хрещення як невід'ємне умови саме цієї угоди. Так, в «Окружному посланні» Фотій каже, що руси «тепер» (отже, до 867 р., до якого належить «Окружне послання») поміняли язичницьку віру на християнську, «увійшовши до числа підданих нам і друзів, хоча незадовго перед тим грабували нас і виявляли неприборкану зухвалість ... вони прийняли пастиря і з великим старанням виконують християнські обряди «Як бачимо, Фотій пов'язав перетворення русів у друзів з їх хрещенням, а сам акт перетворення русів у» підданих «і» друзів «описав лише в декількох словах, оскільки мова йшла, очевидно, про типовий договір про «мир» і «любов», добре відомому сучасникам. У церковному документі зовсім не обов'язково було вживання офіційної дипломатичної термінології, та й згадав Фотій про зміну зовнішньополітичних відносин Візантії і Русі лише попутно, головне для нього - це ідея про хрещення Русі, про добродійної силі християнства [18;75].

Таким чином, вже в цьому найдавнішому повідомленні об'єднуються воедино дві події, що послідували незабаром після нападу руського війська на Константинополь: договір про «мир і любов» і хрещення Русі. Очевидна і хронологія цих подій - вони відбулися до 867 р., в період патріаршества Фотія.

Умова про християнізацію Русі, мабуть, не було єдиним конкретним умовою русько-візантійського договору. Одним з найважливіших умов договорів «миру і любові», що укладаються Візантією з «варварськими» державами, була виплата їм щорічної данини. Таку данину греки платили гунам, болгарам, аварам, хозарам, і щоразу несплата данини викликала черговий військовий конфлікт між «варварами» та імперією. Хоча ми не володіємо прямими свідченнями включення статті про данину в русько-візантійський договір 60-х років IX ст. Але побічно сліди цієї умови можна углядіти в повідомленні Костянтина Багрянородного про те, що Василь I Македонянин схилив русів до переговорів «щедрими подарунками» - золотом, сріблом і шовковими тканинами. Зрозуміло, мова могла йти і про звичайний підкуп іноземного посольства, з тим щоб домогтися для імперії найбільш

вигідних умов миру, і про посольських дари, які у візантійській та й у світовій практиці було прийнято підносити зарубіжним посольствам дружніх держав. Але це могла бути і данину, яку греки виплатили русів за обіцянку зберігати мир. Як показав у своєму дослідженні Д.В. Айналлов, золото, срібло, шовкові тканини незмінно входили до складу данини, що сплачується Візантією «варварам» за мир і союзну допомогу [17;32].

Сліди двох інших умов, як вірно помітили А.В. Лонгінов, А.А. Васильєв, А. Боак та інші історики, простежуються у пізніших договорах Русі з греками. Одне з них - домовленість про союзні діях Русі та Візантії

Цілковито ймовірно, що в договорі 60-х років IX ст. знайшли відображення умови про місцеперебування руських купців у монастиря Св. Маранта та деякі інші умови, повторені згодом у договорі Олега з греками в 907 р. На підставі відомостей Ібн-Хордадбе про стягнення з руських купців десятини і «Повісті минулих літ» про існування старовинної русько-візантійської торгівлі (мається на увазі сюжет легенди про вбивство Олегом Аскольда і Діра, коли Олег і його дружинники прикинулися російськими гостями, що йдуть у Царгород) деякі історики вважали, що договір 60-х років IX ст. відновив порушену нападом 860р. русько-візантійську торгівлю і регламентував її.

Отже, в результаті напружених переговорів відбулося укладення русько-візантійського договору, який був договором «миру і любові» між двома країнами і відкривав нову сторінку у відносинах між ними. Локальні перемир'я з візантійською владою в першій половині IX ст. Перемир'я під стінами Константинополя і, нарешті, перший міждержавний усний договір - такі етапи розвитку дипломатичних відносин Русі й Візантії у IX ст.

Проте зовсім інше значення мали вони для давньоруської держави. Якщо укладення договору «миру і любові» з імперією, що включав угоду про хрещення Русі, а точніше сказати, про готовність допустити на руську територію православну місію, мало для Русі величезне політичне значення, небувало підняло престиж давньоруської держави і означало своєрідне «дипломатичне визнання» Стародавньої Русі, то конкретні умови договору могли являти собою вже перші реальні плоди цього визнання. Русь все більш чітко формулювала свої зовнішньополітичні та економічні інтереси у відношенні імперії, вступала на тернистий шлях тодішньої причорноморської політики. Тому навряд чи можна погодитися з оцінкою подій Д. Оболенським, який, згідно своєї концепції «візантійського співтовариства націй», поравував, що в результаті цього мирного договору Русь увійшла в коло візантійського спільноти.

Русько-візантійський договір 907 р.

До початку X ст. взаємини Київської Русі з Візантією представляли собою врегульоване стан «миру і любові», що встановилося після нападу русів на Константинополь у 860 р. і укладення першого міждержавного русько-візантійського договору 60-х років IX ст. Цей договір був загальнополітичним угодою, яке припинило стан війни між двома державами, декларувала між ними «мир і любов», що в багатьох інших аналогічних випадках мало на увазі сплату Візантією щорічної данини недавнього противнику, регулярний допуск в імперію посольств і купецтва, тобто . надання звичайних привілеїв русів.

Не заперечуючи торговельних протиріч в якості однієї з можливих причин військового конфлікту між Візантією і Руссю на початку X ст. все ж таки слід сказати, що, мабуть, не вони визначили новий напад Русі на Константинополь. Швидше за все, причина полягала у відмові Візантії дотримуватися найбільш обтяжливе для неї умову договору 60-х років IX ст. - Платити данину. Звалилася сама основа політичного договору про «мир і дружбу», і похід Олега міг з'явитися санкцією у відповідь на порушення греками цього кардинального умови колишнього договору. У нас немає відомостей про порушення греками своїх зобов'язань щодо сплати данини Києву. Але якщо допустити, що такі зобов'язання існували, то греки цілком могли їх порушити, скориставшись міжусобицею на Русі, падінням старої князівської династії в Києві, появою на київському престолі нового правителя, затяжними війнами Олега з навколишніми племенами і хозарами. І не випадково питання про данину як основі загальнополітичного договору виник з перших же кроків візантійсько-руських переговорів під стінами Константинополя в 907 р. за образом і подобою інших іноземних угод.

Готуючись до походу проти Візантії, Олег не тільки збирав під свою руку всі наявні сили східнослов'янських племен, підлеглих Києву, але і привернув тих з них, які ще не увійшли до складу Київського держав: древліани, радимичі, сіверяни, варяги словени, хорвати, тиверці

Згідно з «Повісті минулих літ», переговори русів з греками почалися з того, що останні вислали до Олега своїх парламентарів і ті заявили: «Не губи граду, не імем по данину, яко же хочеш». Олег зупинив своїх воїнів.

Олег зажадав виплатити йому «данину» за 12 гривень на людину на 2 тис. кораблів, «а в кораблі по 40 мужь». Греки, як сказано в літописі, погодилися на це і просили почати мирні переговори: « Греції за се, і почаша Греції миру просити, щоб не воював Волоські землі» [15;78].

Так закінчився початковий етап переговорів між греками і русичами. Перші обіцяли задовольнити вимоги Олега про виплату данини.

Виплата Візантією щорічної данини Русі має міцну і давню історичну аналогію. Та й сам цей факт став традицією у візантійсько-руських відносинах. У 944 р., під час другого походу Ігоря проти Візантії, посли греків намагалися зупинити руське військо на Дунаї і позбавити Константинополь від нових військових випробувань. Вони передали руському князеві слова імператора Романа I: «Не ходи, а візьми данину, Олег, прідаць і ще до тієї данини». Святослав, за свідченням «Повісті временних літ», також отримував данину до початку свого походу на Візантію: «Седе княжа ту в'Переяславці, емля дань на грѣцех». Під час переговорів влітку 970 р. зі Святославом греки заявили руському князю: «візьми данину на нас, і на дружину свою». І тут ми знову бачимо роздільне розуміння літописцем данини і одноразової контрибуції. У цьому ж напрямку веде нас літописна мова Святослава до дружини, сказана ним у важкій для русичів годину в обложеному Доростолі. Святослав умовляв дружину укласти мир і взяти з греків данину. У даному випадку нас цікавить не стільки достовірність самого факту Святославової відмови (ми цілком допускаємо, що руський князь міг цього і не говорити), що логіка умовиводів літописця, який звик до того, що Візантія протягом довгих років платила данину Русі і її несплата могла послужити причиною нової русько-візантійської війни. Пункт договору Олега про «укладах», взятих на руські міста, якраз і говорить про регулярність данини.[5;50]

Таким чином, за договором 907 р. давньоруське держава встановила з Візантією відносини, які вже стали нормою для оточували імперію держав. Розрив цих відносин приводив до міждержавних ускладнень і до війни. Закономірним розвитком цих переговорів і положення договору 907 р. про зобов'язання імперії виплачувати «уклади» Русі стало згоду Візантії відновити виплату данини, покладеної Русі, при Ігоря, в 944 р. Наступні переговори про виплату греками данини Ігорю, Святославу незмінно повертають нас до переговорів, поміченим 907 р., і до самого умовою договору 907 р. про данину. Ось неминучий висновок, що впливає з аналізу джерел.

Отже, в ході переговорів 907 р. виділяються три умови договору: відновлення «миру і дружби» між Руссю і Візантією, виплата Візантією одноразової контрибуції у вигляді грошей, золотих речей, тканин тощо, а також періодичної данини Русі. Але це далеко не все. У розділі, який йде після слів: «І заповів Олег ...», йдеться і про інших умовах русько-візантійського договору, виражених у вимогах руської сторони. Після вимоги виплати контрибуції і «укладів» йде фраза: «Так приходячі Русь слюбноевеликохотячи» [5;78].

Наступний сюжет договору стосується торгових відносин Русі і Візантії, а точніше, статусу руських купців в імперії: «А іжепрідут гості та емлютмесячину на 6 місяців, хліб, вино, м'ясо, і риби, і овощ», а далі йдеться про надання русів можливості користуватися лазнею, спорядженням на зворотну дорогу. У цьому умови відображені, безсумнівно, вимоги руського купецтва про надання йому в Візантії певного статусу. Місячину - це місячне утримання російських гостей, що складалося, як зазначено в тексті, з хліба, вина, м'яса, риби, овочів [5;90].

При аналізі умов договору 907 р., як вони викладені руської і грецької сторонами, не можна не звернути увагу на те, що «руські» пункти договору в основному містять вимоги загальнополітичного порядку: про світі, контрибуції, данини, посольському і торговому статус для росіян в Візантії. «Грецькі» ж умови стосуються головним чином порядку перебування руських купців на території імперії, який ставив їх під контроль імператорської адміністрації. Обговореними умовами греки як би вводять руську торговельну стихію у Візантію в русло суворої законності, традиційних устоїв, і справа тут не тільки в тому, що грецька влада боялися конфліктів, які могли викликати руси в імперії.

Історичне значення договору 907 р.

Насамперед кілька зауважень з приводу того, що з договору 911 р. були вилучені всі ті фрагменти, які відбилися в договорі 907 р. і яких немає в договорі 911 г. Цей головний аргумент деяких істориків на користь недостовірності договору 907 р., на наш погляд, неспроможний.

Договір 911 р. відбив центральну ідею «миру і дружби», яка лежить в основі і договору 907 р. У 907 р. «по Греції світу просити, щоб не воював (Олег. -А.С.) волоського землі». «Мир сотворіста», «утвердіша Мир», - говориться і у висновку тексту про хід переговорів у 907 р. У 911 р. ця ідея була повторена: «утримання» і «повідомлення» колишньої «любові» декларуються в преамбулі договору 911 р. «Суть, якопонеже ми ся імалі про божі віру глави таковия», - читаємо в тексті, що йде за преамбулою. Це означає, що весь подальший текст договору 911 р. його автори розглядають крізь призму «миру і любові». [17;50]

У договорі 911 р. знайшла відображення і інша кардинальна ідея договору 907 р. - про регламентацію поведінки русів у Візантії. У договорі 907 р. говориться про те, що руси не повинні творити «капості в селех». Договір 911 р. цю ідею розвиває і конкретизує в розділі, тобто якщо трапиться якась злодіяння, то сторони домовляться з цього приводу наступним чином, а далі йде серія

конкретних статей щодо можливих «витівок». У договорі 907 р. ця ідея носить загальнополітичний характер, а в договорі 911 р. вона отримує конкретне розв'язання, хоча вихідна точка і в тому і в іншому випадку однакова [5;50].

Про спільність двох договорів говорить і заключна частина договору 911 р. Тут тричі проводиться вузлова ідея «миру і любові», що лежала в основі договорів як 907 р., так і 911 р. Про це свідчать і слова про затвердження «колишнього світу», і клятва не переступити «статутних глав миру і любові» і затвердити «мир». Звичайно, можна припустити, що у всіх цих випадках договір 911 р. лише містив ті прокламації «миру», які в подальшому літописець виніс «за дужки» і на підставі яких створив свою версію договору 907 р. Однак версія «миру і любові» у договорі 907 р. має свою закономірність: вона тісно пов'язана з вирішенням інших загальнодержавних питань - з обов'язком Візантії виплачувати данину русів, з питанням про посольських і купецьких обмінах. У договорі ж 911 р. ця ідея пов'язана з конкретними статтями [5;45].

Не витримує критики і точка зору, що долю договору 907 р. визначив похід 911 р. Долю договору 907 р. визначив насправді похід йому передував. Договір 907 р. політично виріс із подій, що розігралися під стінами Константинополя. Він - дітище успіхів руської зброї. Про похід 911 р. в джерелах взагалі немає ніяких відомостей.

Не можемо ми погодитися з тими, хто визначав договір 907 р. як прелімінарний мир. По-перше, йому самому передувала попередня домовленість під стінами Константинополя про припинення військових дій і відправленні руської рати від міста, що вказує на його цілком самостійний характер. По-друге, і це головне, зміст договору 907 р. говорить зовсім не про прелімінарну угоду, а про розгорнутому, самостійному, закінченому політичному документі [15;5].

Важко кваліфікувати договір і лише як торгову угоду. Звичайно, і договір 907 р., і подальші угоди Русі з греками містили статті, що регулювали торговельні відносини двох країн. Але самі ці статті не мали чисто торгового характеру, і договір 907 р. ясно це показує.

Очевидно, що після подій 907-911 рр.. Русь увійшла в союзні відносини з Візантією, які тривали аж до конфлікту між цими державами десь у середині 30-х років X ст.

Русько-візантійський договір 911 р. Вперше ідея загальнодержавного, загальноросійського представництва дипломатичної місії була сформульована в 911 р.

Літописець зазначив, що Олег послав своїх послів у Константинополь «построїти миру і положити ряд» між Руссю і Візантією. У цих словах чітко визначений характер угоди 911 р.: з одного боку, це «мир», а з іншого - «ряд». Поняття ці для літописця не рівнозначні. Судячи з тексту договору, під «миром» мається на увазі саме загальнополітична його частина. І це не просто «стилістика», «моральна сентенція», формальний протокол, як про це писали Д.М. Мейчик і А.В. Лонгінов, а відображення існуючих історичних реалій, які дійсно відклалися в стереотипні протокольні фрази, взяті вже давно на озброєння державно-дипломатичними службами багатьох країн раннього середньовіччя.

Договір 911 р. говорить про «утриманні» і «повідомленні» «колишньої любові» між двома державами. Перша стаття договору, що йде після протокольної частини, безпосередньо присвячена цьому загальнополітичному сюжету: «Суть, як понеже ми ся імалі про божі віру і про кохання, глави таковія: за першою убо речі та помираючи з вами, греки, та любимо один одного від всеа душі і мучить ...», а далі йде текст, який говорить, що обидві сторони присягаються на збереження інших і завжди років «,» незаперечно завжди і у всі літа «дотримуватися» любові непервратну і непостижну «. Дане політичне зобов'язання сформульовано саме у вигляді окремих розділів, одна з яких говорить про обіцянку Русі зберігати цей світ, а інша відображає те ж зобов'язання з боку греків: «Тако ж і ви, греки, та зберігайте тако ж любов до князем нашим світлим руським...»

Договір 911 р. знову повертається до тієї ж ідеї, що виражена в протоколі і перших статтях угоди, - до ідеї миру між двома державами: «колишній Мир вчинили ...», «клянеомся ... не преступіті ... заставлених глав миру і любові», «таке написання дахом ... на утверженіє і на повідомленія межі вами бивающаго світу» З поняття «миру і любові», сформульоване вже в узагальненому вигляді, ставиться до всього договором, до всіх «заставленим» у ньому статтями незалежно від того, чи є вони безпосередньо пов'язаними з питанням про «утриманні» світу або присвячені більш приватним питань.

Закономірно виникає питання: для чого і Русі, і Візантії знадобилося через чотири роки знову повертатися до цієї загальнополітичної ідеї, вираженої ще в договорі 907р.

Відповідь на нього міститься в самому договорі 911 р. Там ніде не говориться, що «любов і мир» укладаються між державами заново, - після миру 907 р. це було б безглуздом. У договорі лише зазначається, що послі спрямовані «на утримання і на сповіщення» «миру і любові», тобто на закріплення вже досягнутого. Згадаймо, що після військових конфліктів 941 і 970-971 рр.. «Мир і любов» укладалися заново і розглядалися як повернення до «ветхому», «першого» миру, під яким ми, як зазначалося вище, розуміємо договір 907р. [5;89].

Перша стаття говорить про способи розгляду різних злочинів і заходи покарання за них, друга - про відповідальність за вбивство, і зокрема про майнову відповідальність, а третя - про відповідальність за умисні побої, четверта - про відповідальність за крадіжку і про відповідні за це покарання; п'ятий - про відповідальність за грабїж; шоста - про порядок допомоги купцям обох країн під час їх плавання з товарами, допомоги потерпілим аварію корабля; сьома - про порядок викупу полонених – русичів та греків; восьма - про союзної допомоги грекам з боку Русі та про порядок служби русів в імператорській армії; дев'ята - про практику викупу будь-яких інших бранців; десята - про порядок повернення бігла або викраденої челяді; одинадцята - про практику успадкування майна померлих у Візантії русів; дванадцятий - про порядок руської торгівлі у Візантії (стаття загублена); тринадцятий - про відповідальність за взятий борг і про покарання за несплату боргу [5;45].

Таким чином, широке коло проблем, що регулюють взаємини між двома державами та їх підданими в найбільш для них життєвих і стали традиційними сферах, охоплений і регулюється цими тринадцятьма конкретними статтями, які і складають зміст слова «ряд». Русько-візантійський договір 911 р. не був ні доповненням угоди 907 р., ні формальним писаним актом у порівнянні з колишнім усною угодою, ні «новим» світом по відношенню до світу 907 р. Це був абсолютно самостійний міждержавний рівноправний «світ-ряд», не тільки включав основні положення «миру і любові», проголошені в 907 р., але і що доповнив їх конкретними статтями [5;34].

Джерела та література

1. Бокань В.А., Польовий Л.П. Історія культури України: Навч. посібник. – К.: МАУП, 1998. – С. 232.
2. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. - К., 2001.
3. Історія світової та української культури. – К., 2000.
4. Культура українського народу. – К., 1994.
5. Крип'якевич І. Історія української культури. – К., 1999.
6. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Львів: Вид-во Наукового товариства імені Т.Шевченка у Львові, 1992.- 230с.
7. История дипломатии (под ред. В.П.Потемкина), М, 1941, т.1, с.111-116.
8. Кучерук О. Князі і князівни, королі і королювни (династичні зв'язки Київської Русі.-Хроніка 2000, Київ, 1999, с.43-67.
9. Лосев І.В. Історія і теорія світової культури: Європейський контекст. – К., 1995.
10. Нарис української культури. – Хмельницький, 1992.
11. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1992.
12. Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1992.
13. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.
14. Українська культура: історія і сучасність. – Л., 1994.
15. Котляр М. Князівські клани в дипломатичному суперництві за Київ (середина XII ст.) //Київська старовина. - 2002. - № 1. - С. 10-23.
16. Малик Я. Історія української державності: історична література / Я. Малик, Б. Вол, В. Чуприна. - Львів : Світ, 1995. - 248 с.
17. Махун Я. Століття XI. Ярослав Мудрий - дипломат і будівник, а вже потім воїн //День. - 2000. - 30 вересня. - С. 5
18. Нариси з історії дипломатії України: науково-популярна література / О.І.Галенко, Є.Є.Камінський, М.В.Кірсенко та ін. - К. : Вид. дім «Альтернативи», 2001. - 733 с.

УДК 130.2(477.87)

Вікторія Олійник

ДО ІСТОРІЇ НАРОДНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ВИСТАВ У ЗИМОВІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

В статті проаналізовані основні традиційні види різдвяної драми, що популяризується в українців Закарпаття. Визначені шляхи та форми генези дохристиянського календарного циклу язичницьких вірувань в традиційній вертепній драмі Закарпаття. Досліджено язичницькі елементи в різдвяних вертепних діях Закарпаття.

Ключові слова: Різдво, різдвяна драма, вертеп, колядники, різдвяна зірка.

The article analyzes the main traditional types of Christmas drama popularized by the Ukrainians of Transcarpathia. The ways and forms of the genesis of the pre-Christian calendar cycle of pagan beliefs in the

З М І С Т

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Карпуніна Тетяна</i> ЗАРОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	3
<i>Олійник Вікторія</i> ДО ІСТОРІЇ НАРОДНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ВИСТАВ В ЗИМОВІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ	11
<i>Ващук Дмитро</i> СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIV СТ.	16
<i>Блануца Андрій</i> СТАРОСТИ/НАМІСНИКИ/ДЕРЖАВЦІ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ.: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА СТАТУС	20
<i>Гурбик Андрій</i> САМОВРЯДНІ ЗАСАДИ КОПНОГО СУДОЧИНСТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (БІЛОРУСЬКИЙ КОНТЕКСТ)	21
<i>Горобець Віктор</i> КОЗАЦЬКА АДМІНІСТРАЦІЯ ТА МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ГЕТЬМАНАТІ: СИМБІОЗ ЧИ КОНФЛІКТНІСТЬ?	26
<i>Шандра Валентина</i> ЦЕХОВІ І РЕМІСНИЧІ УПРАВИ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ САМОВРЯДНИХ ЗАСАД В МІСТАХ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	30
<i>Томчук Любов</i> IWAN FRANKO W KULTURZE UKRAIŃSKIEJ	34
<i>Антипчук Надія</i> ЕПОХАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ	37
<i>Давидюк Руслана, Музичко Олександр</i> АНТОН СТРИЖЕВСЬКИЙ: ШЛЯХ УЕНЕРІВЦЯ ВІД ОДЕСИ ДО РІВНОГО	41
<i>Гон Максим</i> ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ: ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗУНР	50
<i>Микитюк Тетяна</i> УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У СЕЙМІ І СЕНАТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У 20-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ	55
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна, Лебедюк Єлизавета</i> ОСВІТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВАНГЕЛЬСЬКО- РЕФОРМОВАНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	61
<i>Доброчинська Валентина</i> ГРАНІ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА ПЩУКА (1881-1979 РР.)	65

<i>Старжець Володимир</i> ОПІР ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРНОМУ РЕЖИМОВІ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР (1944-1953 РР.)	70
<i>Гуменюк Оксана</i> УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА СІМ'Я: СПЕЦИФІКА ПОБУТОВОГО ПРОСТОРУ	75
<i>Kundeus Oksana</i> FEATURES OF THE INFORMATION WAR OF RF AGAINST UKRAINE	78
<i>Візітвіє Юлія, Рогожина Катерина</i> ПРОЯВИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ГРУЗИНСЬКОЇ ДІАСПОРИ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	84
<i>Ричко Вікторія</i> ІСТОРИЧНА РОЛЬ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ	88
<i>Приходько Петро</i> ПРОГНОСТИЧНА ОЦІНКА ПОДАЛЬШОЇ ДОЛІ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРИЧИН ОКУПАЦІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	93

РОЗДІЛ 2 ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

<i>Озимчук Олег</i> УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВАНДАЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА	99
<i>Озимчук Олег</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЗВИ ТА ЗМІСТУ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНИХ ТИТУЛІВ	103
<i>Ціватий Вячеслав</i> ДЖЕФФРІ ЧОСЕР (1340-1400) – ДИПЛОМАТ, ПОЛІТИК, ПОЕТ (У ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ВИТОКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ДИПЛОМАТІЇ)	107
<i>Константинов Валентин</i> СОБІТИЯ 1611 В РУМЫНСКИХ КНЯЖЕСТВАХ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СУДЬБЫ МОЛДАВСКОГО КНЯЖЕСТВА	113
<i>Вавуліч Валентин</i> ОСМАНІЗАЦІЯ БАЛКАН. АКТ І. ЗАВОЮВАННЯ І ВОЛОДАРЮВАННЯ (ДО ПОЧАТКУ ХІХ СТ.)	118
<i>Шерстюк Руслана, Стоколос Надія</i> СКАСУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ ОРДЕНУ ПІАРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ	122
<i>Сверова Ольга, Биков Олександр</i> РОСІЙСЬКИЙ БОНАПАРТИЗМ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ (ХІХ-ХХ СТ.)	128
<i>Плюта Наталія, Валюх Людмила</i> АНГЛО-ФРАНКО-НІМЕЦЬКЕ КОЛОНІАЛЬНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В АФРИЦІ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.): ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЗАРУБІЖНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ	132

Щавлінський Микола СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БІЛОРУСІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1918 РР.)	141
Жилюк Сергій ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ РЕЛІГІЙНОГО РЕФОРМАТОРСТВА ТА ЦЕРКОВНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ НА ВСЕРОСІЙСЬКОМУ ПОМІСНОМУ СОБОРІ 1917-1918 РР.	145
Боголейша Свєтлана ПРИЧИНИ И ЭТАПЫ СОЗДАНИЯ ЛИТОВСКО-БЕЛОРУССКОЙ ССР (CAUSES AND STAGES OF CREATION OF THE LITHUANIAN-BYELORUSSIAN SSR)	149
Levchuk Iryna THE POLITICAL MEANING OF WOMEN'S ORGANIZATIONS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC: THE NATIONAL FACTOR	153
Шульган Марина УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1943 РОКУ: ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ	161
Pawlak Mateusz WYBRANE WSPOMNIENIA WOJENNE WIEŻNIÓW NIEMIECKIEGO OBOZU KONCENTRACYJNEGO AUSCHWITZ-BIRKENAU	164
Нак Elżbieta ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ ZDZISŁAWA BEKSIŃSKIEGO	171
Кузло Дарина ВПЛИВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД НА ПРОЦЕС ПАДІННЯ КОМУНІСТИЧНИХ РЕЖИМІВ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	175
Опанасюк Тетяна ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА РФ 2000 р.: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ	180
Kaczmarzyk Jan PRZYCZYNY I SKUTKI WOJNY NARKOTYKOWEJ W MEKSYKU W LATACH 2004-2010	185
Опанасюк Ірина ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ТА ВЕСТЕРНІЗАЦІЯ В ПРИЗМІ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ ПРАВА І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	187
Вавуліч Валентин, Черній Валерій СУЧАСНИЙ СТАН ТУРЕЦЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН	191

РОЗДІЛ 3 ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Федоришин Микола ЗАХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОЇ ВОЛОСТІ У ХІІ СТ.	196
--	-----

<i>Десятничук Ігор, Десятничук Ілля</i> ВИБОРИ ДО ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	204
<i>Бородинська Ліна</i> СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН У С. ПОСНИКОВІ НА РІВНЕНЩИНІ (1918-1939 РР.)	209
<i>Ярошик Роман</i> ГОЛОКОСТ У МІСТІ РІВНЕ	215
<i>Галуха Любов</i> РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	217
<i>Грималюк Оксана</i> БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	225

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

<i>Підлужна Ольга</i> ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ІСТОРІЇ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ ГРОМАД НА ВОЛИНІ	231
<i>Мартинчук Світлана</i> ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	236
<i>Гончар Ольга</i> УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ ХІХ СТ. (ДО 200-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)	244
<i>Пазюра Наталка</i> ЗМІСТ ТА ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ	248
<i>Кузьміна Ірина</i> РОЛЬ МЕЦЕНАТІВ У РОЗВИТКУ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ Ф. ШТЕЙНГЕЛЯ)	251
<i>Постоловський Руслан</i> «ПРАЗЬКА ВЕСНА» 1968 Р. У НОВІТНІЙ ЧЕСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	257
<i>Батуріна Світлана</i> УКРАЇНА В ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ СУСІДНІХ КРАЇН (РОСІЯ, ПОЛЬЩА, БІЛОРУСЬ)	261
<i>Михальчук Роман</i> НОВІ СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОКОСТ У МІЗОЧІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ УСНОІСТОРІЧНОГО ПРОЕКТУ В ЛИПНІ – СЕРПНІ 2016 р.)	265
<i>Голубеў Валянцін</i> АБШЧЫНА Ў БЕЛАРУСІ ХVІ-ХVІІІ СТ.: ЭВАЛЮЦЫЯ ТЭРМІНА	274

РОЗДІЛ 5 РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Дятлов Володимир

АКТУАЛЬНЕ ВИДАННЯ НА ТЛІ ПРОЦЕСУ «BREXIT»

(Рецензія на монографію: Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія / А.В. Грубінко. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 640 с.)279

Томчук Любов

ІСТОРИЯ «ВІКУ ЖІНОК»282

Галуха Любов

ЦЕРКВА ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ

СЕЛА ПОСНИКІВ НА РІВНЕНЩИНІ

(Рец.: Бородинська Л. Осібно, але воєдино.

100-річчя церкви євангельських християн-баптистів с. Посників на Рівненщині. –

Рівне: Дятлик. – М., 2017. – 296 с.)293

Вирський Дмитро

МОНАСТИРСЬКІ МАЄТНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ

ТА САМОВРЯДУВАННЯ НА КРЕМЕНЧУЧЧИНІ ПІСЛЯ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

СЕРЕДИНИ XVII СТ.294

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук, Владислав Самсонюк**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 1.12.2017 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Обл.-видав. арк. 35,6. Замовлення № 209/1.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

A 43 Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017